

Trekvlinders in 1987 (achtenveertigste jaarverslag) (Lepidoptera)

B. J. LEMPKE & R. DE VOS

LEMPKE, B. J. & R. DE VOS, 1989. MIGRATING LEPIDOPTERA IN 1987 (FORTY-EIGHTH REPORT). - *ENT. BER., AMST.* 49 (6): 77-81.

Abstract: The data of migrating Lepidoptera observed during 1987 are given per decade. An enumeration of the localities of the less common species is given in the text. Very striking was the increase of *Vanessa atalanta* in September and of *Autographa gamma* in August, whereas the total number of 94 specimens of *Rhodometra sacrararia* (most of them in September) had never been counted before.

Instituut voor Taxonomische Zoölogie (Zoölogisch Museum), Plantage Middenlaan 64, 1018 DH Amsterdam.

Inleiding

In dit jaarverslag over de trekvlinders in 1987 wordt een overzicht gegeven dat kon worden samengesteld aan de hand van gegevens van 130 medewerkers.

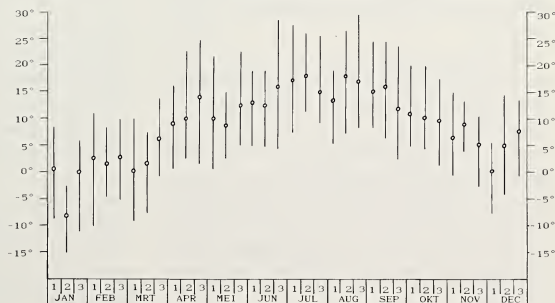
De gegevens van de 22 waargenomen soorten zijn in tabel 1 verwerkt. Van alle soorten worden de totaal waargenomen aantallen vermeld en van de zeldzamere soorten ook de vindplaatsen. Van enkele soorten worden de waarnemingen uitgebreider toegelicht. Van de meest algemene soorten worden de aantallen uit tabel 1 met het temperatuurverloop in 1987 (fig. 1) vergeleken en kort besproken.

Het temperatuurverloop in 1987, waargenomen door het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut te De Bilt, is in fig. 1 weer gegeven.

Medewerkers

Het onderstaande verslag kon samengesteld worden dankzij de gegevens van de volgende medewerkers: A. Adriaans, H. Albertema, K. Alders, J. de Bakker, A. van Beek, H. Beers, J. Bielen, H. Bijl, H. Blokhuis, Th. Blokland, S. de Boer, H. Bolk, L. Bonhof, mw. R. van der Broek, mw. W. de Brouwer, B. Brugge, H. Bunjes, M. Capello, A. Cox, M. Delnoye, H. Dolfien, D. en J. Doomheijn, mw. T. Duijm-van Oyen, N. Elfberich, C. Felix, G. Flint, A. van Frankenhuyzen, A. Franssen, M. Franssen, mw. H. Géheniau-Lasance, A. de Graaf, W. Grinwis, mw. L. Groen, A. Groendijk, H. Harsevoord, F. Hodzelmans, K. Hoek, B. Hoekstra, W. Hogenes, K. Holsteijn, M. ter Horst, E. Houkes, K. Huisman, A. Jacobs, M. Jansen, P. Jeschar, G. Jonker, A. Joppe, K. Kaag, I. Kaijadoo, D. van Katwijk, J. Kerseboom, G. Kets, T. Kleijn, M. Klemann, F. Kniest, J. Koster, J. Kuchlein, G. Langohr, V. Lefeber, B. Lempke, mw. L. Lempke, J. Lucas, H. Meek, J. Meerman, P. Meininger, F. Melkert, G. van der Meulen, G. van Minnen, A. Mol, J. Moonen, A. Munsters, Ch. Naves, K. Nieuwland, P. Oomen, W. Oord, H. van Oorschot, J. van Oort, A. van Oosten, F. van Oosterhout, C. Ottenheijn.

Fig. 1. Maximum-, minimum- en gemiddelde temperatuur per decade, waargenomen te De Bilt in 1987 (volgens Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut, 1988).

Tabel I. Waargenomen aantallen trekvlinders per decade in 1987.

Soortnummers:	april			mei			juni			juli		
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III
1. <i>Plutella xylostella</i>	1	-	24	2	1	4	5	2	68	250	23	168
2. <i>Udea lutealis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	-
3. <i>Udea ferrugalis</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4. <i>Nomophila noctuella</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
5. <i>Colias hyale</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6. <i>Colias crocea</i>	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	-	-
7. <i>Vanessa atalanta</i>	2	-	9	29	7	23	21	20	26	43	130	111
8. <i>Cynthia cardui</i>	-	-	1	1	-	-	-	1	7	8	23	8
9. <i>Lampides boeticus</i>	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
10. <i>Rhodometra sacraria</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
11. <i>Orthonama obstipata</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
12. <i>Agrius convolvuli</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
13. <i>Acherontia atropos</i>	-	-	-	-	-	2	-	1	1	-	1	-
14. <i>Macroglossum stellatarum</i>	-	-	-	-	1	-	-	-	1	2	-	2
15. <i>Agrotis ipsilon</i>	-	1	1	1	2	3	-	2	-	1	9	16
16. <i>Peridroma saucia</i>	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
17. <i>Spodoptera exigua</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
18. <i>Helicoverpa armigera</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
19. <i>Heliothis peltigera</i>	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
20. <i>Autographa gamma</i>	-	-	3	2	3	12	64	158	190	186	516	784
21. <i>Autographa bractea</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
22. <i>Catocala fraxini</i>	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

G. Padding, K. Penners, J. Pfenning, D. Piet, W. Poppe, J. Pöschkens, A. van Randen, A. Remeus, B. Rietman, P. Rooij, H. Rotteveel, A. Rutten, R. Schouten, J. Sentjens, S. en mw. J. Sinnema, J. Slot, F. Smit, H. Spijkers, D. Stienstra, J. Stolk, E. Taelman, J. Tilmans, A. van Tuijl, H. Veen, C. de Veld, A. Veldhuyzen, E. Vermandel, mw. D. Vethaak, R. Vis, K. Vlaanderen, J. Voogd, R. de Vos, P. Vranken, P. Vroegindewij, J. van Vuure, J. Wedts de Swart, mw. B. van der Wegen-Essen, P. van Wely, M. de Werd, R. Westerneng, Y. Wijnalda, G. Wilmink, Th. Wip, mw. K. Witvoet, H. Wolters, O. Zijlstra, P. Zumkehr.

Waarnemingen

Anders dan in de voorgaande trekvlinderavslagen worden de waargenomen aantallen per soort in heel Nederland per decade vermeld (tabel I).

Vergelijking van de gegevens in tabel I met fig. 1 toont geen duidelijk verband aan tussen de waargenomen aantallen trekvlinders en het temperatuurverloop in 1987. De meeste pieken in de temperatuur komen niet overeen met pieken in gevonden aantallen vlinders. *Vanessa atalanta*, *Plutella xylostella* en *Autographa gamma* nemen later in het jaar fors in aantal toe door de in ons land opgegroeide tweede generatie, mogelijk aangevuld met nieuwe immigranten.

Plutella xylostella (Linnaeus)

Het aantal vindplaatsen was groot, vooral in het westen van het land. In het binnenland was de soort zeer schaars. Een uitzondering was de vangst van elf exemplaren op 14 augustus te Speuld (Veluwe). Interessant was de vondst van een pop te Hoogvliet op 10 juni. Deze moet afkomstig zijn van één van de vroegste immigranten. De imago overwintert, maar er is geen enkel bewijs dat dit in ons klimaat buiten zou lukken.

Udea lutealis (Hübner)

Vindplaats: Lbg: Nijswiller.

Udea ferrugalis (Hübner)

Vindplaatsen: Lbg: Wrakelberg, Schin op Geul; Zl.: Hulst, Kortgene; Z.H.: Melissant, Rotterdam; N.H.: Zwanenwater; Gld.: Apeldoorn; Fr.: Oosterwolde, Hemrik, Nieuw-Formerum (Terschelling).

Nomophila noctuella (Linnaeus)

Vindplaatsen: Lbg: Stein; Zl.: Kortgene; Z.H.: Oostvoorne; N.H.: Zwanenwater; Gld.: Doorwerth; Fr.: Boschplaat, West-Terschelling, West aan Zee (Terschelling).

Tabel I. Vervolg.

Srt nr	augustus			september			oktober			november			Totaal
	I	II	III	I	II	III	I	II	III	I	II	III	
1.	53	82	52	25	12	8	6	7	10	-	2	-	805
2.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14
3.	-	-	-	1	1	-	-	2	28	3	-	-	35
4.	-	-	-	-	3	1	-	1	2	-	-	-	8
5.	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	1
6.	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	4
7.	307	768	601	1042	3879	3513	1771	768	374	12	-	-	±13.500
8.	6	21	38	40	16	2	15	3	-	-	-	-	190
9.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
10.	-	-	9	4	1	78	1	-	-	-	-	-	94
11.	-	1	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	2
12.	-	-	-	3	6	3	2	-	-	-	-	-	16
13.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5
14.	1	1	-	2	3	2	1	1	-	-	-	-	17
15.	2	10	13	6	15	11	8	25	35	6	-	-	167
16.	-	-	-	2	4	1	1	-	-	1	-	-	11
17.	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1
18.	-	-	3	-	-	-	-	-	1	-	-	-	4
19.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2
20.	582	3920	20375	2598	5713	3999	2090	1006	404	19	1	2	±43.000
21.	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1
22.	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1

Colias hyale (Linnaeus)

Vindplaats: Lbg: Echt.

Colias crocea (Fourcroy)

Vindplaatsen: Lbg: Venray; Z.H.: Alblasserdam; Gld.: Vierhouten; Fr.: Oosterend (Terschelling).

Vanessa atalanta (Linnaeus)

De atalanta werd vrijwel in heel Nederland waargenomen. Het seizoen begon met een heel wonderlijke waarneming: op 17 januari, terwijl de temperatuur overdag -6° was, werd te Lopik een atalanta vliegend waargenomen! Dat het een immigrant betrof is natuurlijk uitgesloten.

Voor zover rupsen werden verzameld bleken die, zoals zo vaak, sterk geparasiteerd te zijn. Van 80 rupsen die op 30 augustus langs de Mark tussen Breda en Ulvenhout verzameld waren, was 70% het slachtoffer van parasieten.

In geen enkel jaar zijn zoveel waarnemingen van zuidwaarts migrerende atalanta's binnengekomen als in 1987, de vroegste op 12 september, de laatste op 30 oktober, de meeste in de tweede helft van september. Een exemplaar dat op 20 oktober langs de Knardijk (Flevo-

land) met een auto gevolgd kon worden, bleek met een snelheid van ongeveer 20 km/u te vliegen. Op gunstige dagen kunnen dus grote afstanden afgelegd worden.

Cynthia cardui (Linnaeus)

De vindplaatsen van de distelvlinder waren over het gehele land verspreid, maar de aantallen bleven laag. In het voorjaar was nauwelijks iets van de komst van immigranten te merken. Het eerste exemplaar werd op 30 april te Nieuw-Formerum (Terschelling) waargenomen. Augustus werd de beste maand met een hoogste dagtotaal van acht exemplaren op de 24ste. Van een tweede generatie was nauwelijks sprake.

Lampides boeticus (Linnaeus)

Vindplaats: N.H.: Muiden.

Rhodomestra sacraria (Linnaeus)

Vindplaatsen: Lbg: Mook, Mariaveen; N.B.: Vierlingsbeek; Zl.: Hulst, Kortgene; Z.H.: Mellissant, Oostvoorne, Hendrik Ido Ambacht, Rotterdam, Lexmond; N.H.: Zwanenwater, Heemskerk, Oosthuizen, Muiderberg; Gld.:

Doorwerth, Twello; Ov.: Aamsveen; Fr.: Hemrik.

De grootste aantallen die van deze soort ooit in een jaar in Nederland werden waargenomen bedragen 33 in 1966 en 30 in 1983 en worden door het totaal van 1987 dus ver overtroffen. In de periode van 1 tot 27 september werden niet minder dan 80 exemplaren geteld waarvan 61 op de 21ste. Dit was vooral te danken aan de waarneming van 50 exemplaren in de duinen van Heemskerk, die in dezelfde richting vlogen en waarvan er 26 gevangen werden.

Vrijwel in dezelfde perioden als in Nederland werd in België *R. sacraria* waargenomen, hoewel in aanzienlijk kleinere aantallen en zonder duidelijke piek (Vermandel, 1988). Hij geeft ook een verklaring voor de in augustus België bereikende exemplaren, aan de hand van een mededeling van P. Gielen (weerkundig medewerker, Koninklijk Meteorologisch Instituut te Ukkel) die luidde: „De vlinders zijn door tropische lucht vóór 22 augustus in ons land (België) aangekomen. De vlinders kunnen rechtstreeks uit Afrika gekomen zijn.”

Op de topdatum voor Nederland, 21 september, was het bijzonder gunstig weer in een periode van koude. Ook in Groot-Brittannië vond een sterke immigratie plaats; er werden meer dan 800 exemplaren geregistreerd. Twee pieken werden bereikt: eind augustus en, zoals in België en Nederland, rond 21 september (Bretherton & Chalmers-Hunt, 1988). Hoewel geen record, werd ook daar toch een aantal bereikt dat maar zelden wordt waargenomen. De auteurs vermoeden de verklaring eveneens te vinden in de sterke zuidelijke luchtstromingen uit Afrika in midden augustus en midden september.

Orthonama obstipata (Fabricius)

Vindplaatsen: Z.H.: Melissant; N.H.: Oosthuizen.

Agrius convolvuli (Linnaeus)

Vindplaatsen: Lbg: Maastricht, Itteren, Grevendicht, Swalmen; N.B.: Goirle, Breda, Drimmelen; Zl.: Lamswaarde, Hulst, Oude-lande, Arnemuiden, Kortgene; Z.H.: Stolwijk,

Katwijk aan Zee; N.H.: Oosthuizen, Egmond-Binnen; Utr.: Zeist.

Rupsen werden gevonden op 27 augustus (o.a. één bij Swalmen), één op 30 september te Lamswaarde (Zl.) en twee in deze maand langs de Maas bij Itteren (ten noorden van Maas-tricht). Eén daarvan verpopte en leverde nog in 1987 een vlinder. Tenslotte werd een pop aangetroffen te Drimmelen.

Acherontia atropos (Linnaeus)

Vindplaatsen: Lbg: Stein, Ubach over Worms, Houthem; N.B.: Langenboom; N.H.: Uithoorn; Ov.: Hardenberg.

Er werd slechts één rups gemeld, een volwassen exemplaar, dat op 8 augustus te Stein op aardappelplanten werd gevonden.

Macroglossum stellatarum (Linnaeus)

Vindplaatsen: Lbg: Maastricht, Susteren; N.B.: Groeningen (bij Venray); Zl.: Hulst, Lamswaarde, Aardenburg, Vlissingen, Middelburg, Oosterland (Duiveland); Z.H.: Meijendel, Zoetermeer; Utr.: Loenersloot; Gld.: Arnhem, Harderwijk; Fr.: Kornwerderzand, Giekerk.

Agrotis ipsilon (Hufnagel)

Vindplaatsen: Lbg: Simpelveld, Stein, Susteren, Echt, Velden; N.B.: Vierlingsbeek, Best; Zl.: Hulst, Valkenisse, Kortgene; Z.H.: Melissant, Hendrik Ido Ambacht, Lekkerkerk; N.H.: Oosthuizen, Heemskerk, Zwanenwater; Flevoland: Zeewolde; Gld.: Voorthuizen, Twello; Dr.: Diever, Ruinen; Fr.: Hemrik, Terschelling.

Peridroma saucia (Hübner)

Vindplaatsen: N.B.: Best, Breda; Zl.: Hulst, Valkenisse, Kortgene; N.H.: Heemskerk, Naarden.

Spodoptera exigua (Hübner)

Vindplaats: Z.H.: Melissant.

Heliothis armigera (Hübner)

Vindplaatsen: Zl.: Hulst; Z.H.: Berkel en Rodenrijs.

Heliopsis peltigera (Denis & Schiffermüller)
Vindplaats: Z.H.: Wassenaar; Fr.: Drachten.

Autographa gamma (Linnaeus)

De gamma-uil werd in geheel Nederland waargenomen. Op 26 juli werd te Katwijk aan Zee een trek waargenomen van ca. 200 exemplaren. Op 21 augustus werden te Oosterwolde meer dan 10.000 exemplaren waargenomen (de top in 1987), 500 te Lettele, 400 op Terschelling en op de 23ste 3000 op Marken op distels.

Opvallend is dat ook in België in 1987 op 21 augustus de top werd bereikt, weliswaar met een veel kleiner aantal van ongeveer 900 exemplaren (Vermandel, 1988).

Autographa bractea (Denis & Schiffermüller)
Vindplaats: N.B.: Goirle.

Catocala fraxini (Linnaeus)

Vindplaats: Lbg: Savelsbos (Maastricht); de vlinder rustte op de stam van een es.

Literatuur

- BRETHERTON, R. F. & J. M. CHALMERS-HUNT, 1988. The immigration of Lepidoptera to the British Isles in 1987. - *Entomologist's Rec. J. Var.* 100: 175-179.
- KONINKLIJK NEDERLANDS METEOROLOGISCH INSTITUUT, 1988. Het weerjaar 1987. - *Snelle editie jaaroverzicht van het weer in Nederland* 84 (13): 1-10.
- VERMANDEL, E., 1988. Trekvlinders in 1987, vierde jaarverslag (Lepidoptera). - *Phegea* 16 (3): 65-76.

Geaccepteerd 17.iii.1989.